

zkumných ústavů i některými útvary pracovních organizací, především průmyslových podniků. Tato pracoviště jsou — na rozdíl od sociologické společnosti — vybavena personálně, technicky a finančně pro profesní činnost v oboru sociologie. Na těchto pracovištích se koneckonců rozhoduje o kvalitě československé sociologické produkce.

Popularizační činnost týkající se sociologie samostatně nebo sociologie v souvislosti s dalšími antropologickými a sociálními vědami je prováděna nejen řadou zmíněných profesionálních sociologických pracovišť, ale také různými jinými společenskými organizacemi, jako jsou *Společnost pro vědu, politiku a kulturu* (bývalá *Socialistická akademie*), *Československý komitét pro vědecké řízení* se svými národními a oblastními orgány, *Československá vědecko-technická společnost* aj.

Na rozdíl od profesionálních sociologických pracovišť a uvedených společenských organizací je Sociologická společnost vědeckou společností, která — v úzké součinnosti s ostatními zmíněnými institucemi — pečuje především o uspokojování odborných zájmů svých členů jako vědeckých a odborně výzkumných pracovníků, o rozvoj marxistické sociologie jako vědního oboru a o uspokojování společenské potřeby sociologického poznání integrováním sil sociologické fronty k závažným společným úkolům a cílům.

Specifické poslání československé sociologické společnosti tedy ve srovnání s ostatními institucemi zabývajícími se sociologií tkví především v podněcování rozvoje marxistické sociologie jako vědního oboru iniciativním usměrňováním, kritikou, vyslovováním podnětů, formulováním aktuálních problémů, které přináší vývoj světové a naší sociologie, koordinováním práce sociologů apod. Z toho hlediska zvláště aktuálním posláním Československé sociologické společnosti je vědecké hodnocení a výměna názorů na podmínky dalšího rozvoje marxistické sociologie.

Významným specifickým rysem práce společnosti bude dále podporování a organizování vědecké výměny názorů a prosazování praktické spolupráce mezi sociology a představiteli jiných příbuzných oborů, především filosofie, vědeckého komunismu, sociální psychologie, různých oborů vědeckého řízení, a pokud jde o speciální sociologické disciplíny, také spolupráce s příslušnými specialisty — techniky, technology, architektky, projektanty různých oborů, agronomy atp. Rozvinutí interdisciplinární výzkumné činnosti je jedním z kardinálních předpokladů získávání kvalitních, v řídicí praxi použitelných poznatků.

### *Formy práce*

Organizační základnou realizace uvedených záměrů se stala soustava orgánů Československé sociologické společnosti, tj. předsednictvo a výbor se sekretariátem, sekce, pobočky a skupiny v krajích. Činnost všech těchto orgánů musí být koordinována a vhodnými prostředky — normami, plánem i operativním řízením — musí být zabraňováno živelnému vývoji.

Střediskem odborné obsahové práce Socio-

logické společnosti musí být v první řadě sekce a dále odbočky a skupiny. Tyto orgány svoji činnost plánují na základě pokynů výboru, který plány rovněž zpětně koordinuje. Zásadním a rámcovým vodítkem pro činnost všech orgánů Společnosti je *směrnice pro koncepci práce Československé sociologické společnosti*.

Sekce spolupůsobí formou zpráv, informací, diskusí a besed při řešení náročných úkolů, jako je například formulování podnětů k rozvoji vědecké práce na příslušném úseku sociologie, kritické posuzování určitého problému, zpracování odborných a vědeckých materiálů a textů. Pro řešení dílčích úkolů ustavují menší pracovní skupiny, které pak výsledky své práce předkládají plénu sekce. Právě sekce budou nejčastěji spolupracovat s představiteli příbuzných oborů v zájmu kvalifikovaného řešení hraničních otázek. K tomu jsou zvláště vhodné odborné referáty a vědecké diskuse k proslaveným nebo jinak sdíleným tezím. Sekce by měla mít kontakt i s odbočkami a skupinami v krajích.

Formy práce odboček a skupin v krajích jsou obdobné jako formy práce sekcí, přičemž však v jejich práci vystupuje především hledisko krajských potřeb. Odbočky a sekce musí mít přehled o problematice sociologické práce ve svých krajích, musí být v kontaktu s decidujícími orgány a v krajském a místním měřítku spolupracovat se všemi institucemi a společenskými organizacemi, které věnují sociologii pozornost. Pobočky a skupiny se budou prostřednictvím předsednictva a výboru Společnosti opírat o spolupráci s odborníky z centrálních sociologických institucí, kteří jsou členy sekcí.

Významnou formou práce sekcí, odboček i skupin jsou vystoupení zahraničních sociologů, především odborníků ze socialistických zemí. Tato spolupráce nemá mít jednorázový charakter, ale má být součástí trvalejších vědeckých a osobních kontaktů československých sociologů s kolegy a partnery ze socialistických zemí.

### **Zamyšlení nad II. metodickou konferencí Institutu pro sociální analýzu**

Pro každé vědecké pracoviště, které chce angažované přispívat k řešení problémů současnosti, je velmi důležitý čas od času zhodnotit dosavadní výsledky práce a zamyslet se, jak z nich vytěžit maximální přínos pro další cíle. II. metodická konference Institutu pro sociální analýzu v Hradci Králové, který je racionalizačním odborem Domu techniky v Pardubicích, byla uspořádána s tímto záměrem.

Toto pracoviště se již dva roky zabývá zkoumáním sociologických aspektů živé práce a za dobu svého trvání uskutečnilo 25 rozsáhlejších výzkumných úkolů zaměřených převážně na problémy fluktuace pracovních sil, motivačních účinků mzdy, nehmotných podmínek pracovního prostředí atd. Všechny uvedené výzkumy byly prováděny na komerční bázi. Vzrůstající zájem výrobních podniků a socialistických organizací o tyto služby

svědčí o společenské potřebnosti uplatnění vědeckých poznatků sociologie v řídicí praxi a ve výrobním procesu. II. metodická konference ISA, konaná v Chlumci nad Cidlinou, byla uspořádána v době, kdy výzkumy určitého typu (hlavně výzkumy fluktuace a podmínek stabilizace pracovních sil) tvoří již souvislou řadu a kdy je tedy třeba znovu se kriticky zamyslet nad dalším soustavným rozvíjením jejich metodiky. Kromě toho se ve větší míře provádějí i výzkumy tematicky nové (především výzkumy motivačních účinků mzdy, sociální péče o zaměstnance atd.), které vyžadují další podrobné dopracování metodických postupů a stanovení hlavních směrů započatého tvůrčího úsilí.

Faktorem ovlivňujícím klima konference byla i ta skutečnost, že se postupně vytvářejí předpoklady pro práci na dlouhodobějších a komplexních, návazných výzkumných úkolech. Jedná se především o výzkumy projektované v kooperaci s ČSVÚP Bratislava a o komplex výzkumů sociální péče o zaměstnance v energetice, jejichž zadavatelem jsou České energetické závody Praha. Podobné možnosti se vytvářejí i v oblasti výzkumů problematiky odměňování za práci v hutním průmyslu, jak to předznamenává rozsáhlý výzkum na Ostravsku, atd. Tato situace umožňuje Institutu pro sociální analýzu nejen účelnou specializaci a hlubší teoretický pohled na zkoumanou problematiku, ale současně je předpokladem i širšího systematického uplatnění výsledků výzkumné práce.

Pro československou průmyslovou sociologii jsou zatím typické výzkumy zaměřené na jednu výrobní jednotku. Pro podnik samý je pochopitelně takový výzkum přínosný, ovšem aplikace jeho výsledků je omezená. Komplexní výzkumy celých průmyslových odvětví nebo teritoriální výzkumy zahrnující většinu nebo všechny závody určité oblasti jsou dnes běžnou praxí v Sovětském svazu a také u nás se objevují první pokusy o uplatnění takových přístupů. Předznamenáním teritoriálních výzkumů v praxi ISA je právě dokončovaný výzkum stabilizace pracovních sil v závodech letňanské oblasti v Praze, prováděný pro potřeby Ústředního národního výboru hlavního města Prahy i pro potřeby jednotlivých zkoumaných závodů. Z iniciativy některých závodů v Prostějově byly uskutečněny obdobné výzkumy ve třech ze čtyř rozhodujících průmyslových závodů.

Při uskutečňování výzkumných úkolů musí ISA pochopitelně, jako každé komerční pracoviště, vycházet ze zájmu zadavatelů. Výsledky výzkumné činnosti z komplexních výzkumů a jejich další předpoklady (které vznikají, jako např. v Prostějově, i spontánně) však konkrétně dokazují, jaké nedozírné možnosti otevírají, a to jak pro poznání souvislostí mezi jednotlivými problémy, tak pro plánování a efektivní využití zkoumaných jevů při důsledném provádění komplexní racionalizace práce.

Důraz na tuto komplexnost ovlivňoval i celé jednání II. metodické konference. Její nejpodstatnější závěry se týkaly právě spojnice mezi teorií a praxí a aplikace empirického

sociologického výzkumu v konkrétních výrobních procesech. Tento akcent vyplynul z vlastních zkušeností pracoviště i z obecného požadavku užšího sepětí mezi teorií a praxí.

Už na I. metodické konferenci ISA bylo konstatováno, že je třeba věnovat zvýšenou pozornost využití výsledků sociologických výzkumů ISA v konkrétní praxi při maximální náročnosti na vědeckost celku. II. metodická konference se k tomuto závěru kriticky vrátila a při svém jednání zhodnotila účelnost používaných postupů. Závěrečné zprávy z výzkumů vyúsťují do systémů návrhů socio-technických opatření, při jejichž dalším rozpracování a realizaci na závodech ISA ve většině případů dále spolupracuje formou konzultací, expertíz, popřípadě i dalšími návaznými výzkumy. Jak zvýšit kvalitu socio-technických opatření, které jsou vlastně syntézou celé práce? Při pojetí sociotechnických opatření jako určitého prodloužení celého záběru zkoumání daných problémů se v praxi ISA objevily i některé nové metody. Nicméně možnosti v této oblasti nejsou zdaleka vyčerpány a je třeba znovu se k nim vracet, jak to také vyplynulo z referátů přednesených na konferenci i z obšírné diskuse k tomuto problému.

Vedle závěrů týkajících se metodiky konkrétních typů výzkumů vyplynuly z jednání konference i další, obecněji formulované požadavky: rozpracovat teze pro interdisciplinární vědní obor týkající se odměňování za práci, dopracovat teoretické podklady pro sociotechnickou činnost, neustále věnovat soustředěnou pozornost míře zužitkování výsledků výzkumů, zvýšit péči o zjišťování objektivních údajů, zvážit uplatňování některých zatím nepoužívaných technik sběru empirického materiálu, dořešit matematickostatistické měření diferenciace mezd, rozvíjet systematický přístup ke zkoumaným jevům, věnovat pozornost praxeologii atd.

Zvyšování odborné úrovně odevzdávané výzkumné práce má v ISA některé specifické momenty. Jsou dány především tím, že pracoviště působí od samého začátku své existence bez jakýchkoli dotací, že si samo obstarává zakázky a že proto nemůže zanedbávat ekonomické výsledky prováděných výzkumů. Vedle celkové koncepce pracoviště a odborných zájmů jednotlivých výzkumných pracovníků existuje tedy jako usměrňující moment i skutečná poptávka po určitých typech výzkumů. Tuto situaci lze konkrétně dokázat na následujícím případě: Hned v počátcích své existence se snažil ISA uplatnit ve výzkumech problematiky odměňování za práci. Celkové společenské klima však mělo tendenci preferovat výzkumy fluktuace pracovních sil. Dnes však je situace taková, že pozornost zadavatelů — převážně výrobních podniků — se obrací k mzdovým výzkumům, a to zvláště k výzkumům postihujícím šířeji souvislosti mezi odměňováním za práci a získáváním pracovních sil, zvyšováním výkonnosti, tendence k fluktuaci pracovníků určitých profesí atd. Přistoupit k takovým výzkumným akcím by pochopitelně nebylo možné okamžitě a teprve tehdy, až by se objevila první za-

kázka toho druhu. ISA však má z čeho vycházet, je pro tyto úkoly i metodicky připraven. Za tímto konstatováním je dlouhodobá práce na metodických úkolech, prováděných průběžně jednotlivci i odbornými sekcemi.

Metodická práce, a to jak na přípravě metodiky nové, tak na rozvoji metodiky dosud uplatňované, je vedle vlastní výzkumné práce na jednotlivých přímo zadaných úkolech nedílnou součástí náplně činnosti ISA. Ovšem i ta je podmíněna výsledky hospodaření, plněním zakázek. Přístup k ní je však jednoznačný — důraz, který klademe na uplatnění základních teoretických a metodologických postulátů marxismu-leninismu, je předpokladem odborného růstu jednotlivých výzkumných pracovníků, z nichž většinu tvoří mladí absolventi FF UK a FSVP UK. Je současně zárukou zvyšování odborné úrovně prováděných výzkumů, a tím i pro získání zájmu zadavatelů o další výzkumy. Tento pohyb není však uzavřen do zdánlivého kruhu, ale je záměrně řízen k vzestupné tendenci s vědomím nutnosti nepropadnout do extrému uzavřené kabinetní práce ani do extrému praktikismu. Základní podmínky pro uplatnění svého přístupu ISA má. Jeho příslušnost k Domu techniky ČVTS navíc poskytuje i cenné možnosti spojení působnosti humanitních a technických oborů, které je předpokladem skutečné komplexnosti socialistického pojetí racionalizace práce.

V souvislosti s celkovou péčí o růst odborné metodické úrovně výzkumné činnosti ISA i se závěry II. metodické konference, které se zúčastnili i stálí spolupracovníci ISA a někteří vědečtí pracovníci zabývající se zkoumáním daných problémů, chce ISA svou činností vtvářet podmínky k tomu, aby se jeho metodické konference staly tradicí.

*Jitka Perknerová*

### **Ke komplexnímu přístupu ke zkoumání sociálních jevů<sup>1</sup>**

Potřeby společenské praxe a rozvoje vědy objektivně vyžadují spojit úsilí mnoha humanitních a přírodních věd při zkoumání sociálních procesů a komplexně přistupovat k řešení problémů vzájemných vztahů člověka a společnosti. Soudobé aktuální sociální problémy a nové jevy v rozvoji společenského života, které vznikají v současné etapě komunistické výstavby, lze řešit efektivněji na základě komplexních přístupů a hraničních disciplín, jež se vytvářejí na styku různých oblastí poznání.

Vznik a rozvoj interdisciplinárních směrů ve vědách o člověku a o společnosti umožní vytvořit speciální vědecká centra soustřeďující vědce rozličných oborů a umožňující přistupovat ke zkoumání sociálních jevů z různých stran. Jedním z takových center je *Vědeckovýzkumný ústav komplexních sociálních výzkumů*, založený v r. 1965 při Lenin-gradské universitě.<sup>2</sup>

Hlavním úkolem ústavu je komplexní studium otázek člověka a společnosti v období komunistické výstavby, a to prostředky společenských a přírodních věd. Výzkumný program ústavu se zaměřuje na tři základní problémy: člověka a jeho pracovní činnost; plánování rozvoje pracovních kolektivů; sociální problémy vysokoškolského vzdělání a výchovy studentů.

Zkoumání problému *člověk a jeho pracovní činnost* zahrnuje zpracování obecné teorie individuálního vývoje člověka a vědeckých základů diferencovaného chápání různých způsobů praktické práce s lidmi. Tento problém se zkoumá hlavně ze dvou aspektů. První aspekt předpokládá antropologický a fyziologický výzkum vzájemného působení různých vlastností a charakteristik (konstitučně somatických, neurodynamických, pohybových aj.) člověka jako individua. Cílem bádání je zjištění individuálních typických zvláštností lidí a vypracování zásad komplexní diagnostiky osobnosti. Na základě srovnávací analýzy individuálně typických charakterových a sociálně psychologických zvláštností lidí se zkoumá otázka optimálního sdružování lidí v různých druzích skupinové činnosti.

Druhý aspekt tohoto problému předpokládá filosoficko-sociologický, ekonomický, právní a další společenskovědní výzkum vzájemných souvislostí sociálních charakteristik člověka jako osobnosti (jako subjektu práce, jako spotřebitele sociálních a ekonomických statků, jako subjektu ekonomických, sociálních, politických a ideologických vztahů atd.). Cílem výzkumu je zpracování sociální typologie lidí, což má podstatný význam pro studium životního stylu, potřeb, zájmů a požadavků lidí, jejich motivace a rovněž pro plánování sociálního rozvoje kolektivů, optimálních systémů ideologické výchovy a organizace způsobu života i volného času pracujících.

V komplexním zkoumání problému člověka a jeho pracovní činnosti se vyhranily tři směry. Prvním z nich je výzkum psychologické struktury a individuálně typických zvláštností člověka a studium individuálních a věkových změn struktury dospělého člověka. Výzkumný program tohoto směru zahrnuje studium obecné somatických (konstitučních), neurodynamických, psychomotorických, intelektuálních a charakterových zvláštností člověka, jež mají velký význam pro určení úrovně jeho celkového rozvoje, jeho pracovních schopností a jeho nadání.

Výzkum psychologické struktury a individuálně typických zvláštností člověka si klade za cíl vybudovat komplexní systém diferenciální psychodiagnostiky, jenž by umožnil vypracovat zásady optimálního sdružování lidí v různých druzích skupinové činnosti. V rámci zkoumání psychologické struktury a individuálních zvláštností člověka se vytváří nová vědní disciplína — akmeologie — věda o fá-

<sup>1</sup> Informace o Ústavu komplexních sociálních výzkumů v Leningradě. Jde o první ze série informací o sociologické práci v socialistických zemích.

<sup>2</sup> Později byl při Akademii věd SSSR založen *Ústav konkrétních sociálních výzkumů*.